

end of the 16th – beginning of the 17th century Austrian empire, the Polish-Lithuanian Commonwealth, Venice and Vatican initiated the revival of anti-Ottoman intergovernmental League which was based on the common idea of defences from Ottoman expansion. Ukraine also joined the war of Christian countries against the Turks which in Europe was represented by Cossacks who constantly attacked the Ottoman empire.

In September 1620 many-thousand Turkish-Tartar Army completely defeated the Polish Army under Tsetsora. After that sultan Osman II started the preparation to the campaign against Poland. Polish king Sigismund II Vaza asked Ukrainian Cossacks for help and in June 1621 Cossack Council decided to join the Polish-Lithuanian Army for the common struggle against the Turks. Khotyn battle in which Polish-Lithuanian-Ukrainian forces got the victory became the final phase of the Polish-Turkish War and was one of the biggest and most important battles of the 17th century. The battle was much spoken about in Polish-Lithuanian Commonwealth and other European countries.

A poet-humanist Ivan Hundulych from Dubrovnik dedicated his poem «Ottoman» to the victory of the Polish-Ukrainian Army over the Turkish Army. He was sure that the defeat of the Turks under Khotyn in 1621 gave European peoples a convincing proof of the importance of achieving unity for the successful struggle against the common enemy, preserving national freedom and independence. The keynote of the poem is the idea of unity of Slavic peoples facing Turkish expansion. The idealized image of Dubrovnik which was pressed between «The Lion and the Dragon» became the symbol of freedom and independence.

Key words: Ivan Hundulych, Ottomans, Slavic peoples, Polish-Turkish War, Cossack Army, Khotyn battle.

Отримано: 15.10.2014

УДК 281.9.(477.43)«17-18»

В. В. Кундельський

ЄВРЕЙСЬКИЙ ЧИННИК У МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ НА ТЕРЕНАХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.

У статті на основі комплексу архівних джерел і документальних матеріалів зроблена спроба дослідити вплив єврейського чинника на міжнаціональні відносини в Правобережній Україні з часу її приєднання до Російської імперії і до середини ХІХ ст. Акцентовується увага на тому, що єврейська національна меншітина пройшла два етапи свого розвитку, які були позначені ставленням до неї з боку царизму. Перший вирізнявся відносною підтримкою і заохоченням до поселення в регіоні та розвитку торгівлі і ремісництва (часи Павла I та Олександра I) і другий етап, коли визначальною була політика зрощення та асиміляції євреїв (за Миколи I). Простежено політику підтримки російської влади єврейського етносу, звільнення їх на початку ХІХ століття від рекрутської повинності, роль кагалів (єврейських общин) в захисті єврейської торгівлі, культури, релігії.

У контексті міжнаціональних відносин українці як корінний етнос несли на собі весь тягар феодально-кріпосницької системи. Основне протистояння проходило між польськими панамі-

землевласниками та українськими селянами. При цьому євреї часто виступали посередниками у феодально-кріпосницькому гнобленні корінних селян, що аж ніяк не сприяло доброзичливим українсько-єврейським міжетнічним взаєминам.

На конкретному фактичному матеріалі проаналізовано причетність єврейського етносу до загострення криміногенної ситуації в Правобережжя, розкрито, зокрема, діяльність окремих єврейських банд, які займалися конокрадством, крадіжками, незаконним винокурінням, втечами арештантів. Підкреслено, як, незважаючи на асиміляторську політику російського самодержавства, низку заборон, євреї зуміли зберегти свою духовність, єдність, вміння пристосовуватись до оточуючого середовища.

Ключові слова: Правобережна Україна, міжнаціональні відносини, єврейський чинник, кагали, російське самодержавство, криміногенна ситуація.

В українській і зарубіжній історіографії відсутні систематизовані та узагальнені праці про роль і місце єврейського чинника у міжнаціональних відносинах Правобережної України кінця XVIII – першої половини XIX ст. Вивченням даного питання займалися П. Чубинський, Я. Хонігсман, А. Найман, Ф. Кандель, Ш. Еттінгер, М. Шестопап, В.П. Рибинський, особливо сучасні історики – П.Я. Слободянюк, А.Г. Філінюк, Н.О. Щербак, дослідники української діаспори В. Верига, О. Субтельний та ін.

У даній статті поставлено за мету на основі архівних джерел і документальних матеріалів, осмислення наукової літератури розкрити окремі штрихи єврейського впливу на міжнаціональні відносини в Правобережній Україні від часу приєднання до складу Російської імперії до середини XIX ст.

Україна, особливо Правобережна, протягом століть була територією зосередження представників різних народів, серед яких і євреї. Єврейський чинник упродовж багатьох віків відігравав важливу роль у міжнаціональних відносинах регіону. Цьому сприяло дедалі більше зростання їх чисельності. Кінець XVIII – перша половина XIX ст. відзначалася, зокрема, істотним зростанням чисельності єврейського етносу в Правобережній Україні. Так, у 1795 р., в Правобережній регіоні нараховувалось 3,4 млн. осіб, із них 350 тис. поляків, 110 тис. євреїв [19, с.225]. Разом з тим, за даними ревізії, вже у 1847 р. тільки у Подільській губернії вже проживало 165 тис. євреїв [17, с.84]. До того ж, після приєднання до складу Російської імперії представники єврейської меншини, як і все населення краю, змушене було втягуватись в орбіту інтересів царського самодержавства. Саме тоді гостро постало єврейське питання.

Дослідник М. Шестопап зазначав, що зміна підданства нічого істотного не внесла ні в становище, ні в характер занять євреїв. Оренда, торгівля, ремесла, лихварство – ці основні професії, які були характерні для шляхетської Польщі, залишилися характерними для них і в Росії [23, с.63]. Однак за рахунок захоплення росіян, євреїв, інших іноземних колоністів до занять ремеслом, промислами і фабричним виробництвом, а головне торгівлею, та їх притоку в Правобережжя українці витіснялися на узбіччя сус-

пільного життя як у географічному, так і соціально-економічному відношеннях [20, с.507].

Загалом у вказаний історичний період умовно можна виділити два етапи у ставленні російської влади до єврейського етносу: 1) відносна підтримка євреїв (кінець XVIII – до 1825 р.), особливо за Павла I та Олександра I; 2) політика зросійщення та асиміляції українських євреїв за Миколи I (1825–1855 рр.). При цьому польська шляхта (насамперед великі землевласники) часто виступала основним гнобителем корінного українського населення Правобережної України. Євреї (знову ж таки, не всі) часто виступали посередниками у феодально-кріпосницькому гнобленні українців. При цьому не слід забувати, що не весь єврейський етнос складав багатий прошарок населення. Адже близько 75% євреїв складали бідний і середній клас. І заробляли вони на життя дрібною торгівлею та ремеслами. Це були не зовсім багаті крамарі, шинкарі, шевці та ювеліри.

Для єврейських містечок типовими були бідність та перенаселеність. Щоб вижити в багатолюдних провінційних містечках з їхніми обмеженими можливостями та інтенсивною конкуренцією, потрібно було виявляти неабияку працьовитість і кмітливість [18, с.246]. Так, дані Єврейської Енциклопедії Брокгауза і Ефрона вказують саме на жорстокість конкуренції і зовсім невисокі заробітки єврейських ремісників. Зокрема, виробництво євреями мішків налагоджено в містечку Чемерівці; а в м. Шаргород шили селянські шапки; в Летичеві, Балині, Городку виробляли мотузки і канати. Продаж виробів єврейських ремісників здійснювався майже виключно на місцевих ринках [14, с.650].

Аналогічні дані про виробничу діяльність єврейських ремісників знаходимо в книзі Ю. Січинського «Приходи и церкви Подольской епархии за 1901 г.», де згадуються містечка Зінків, Миколаїв, Ярмолинці, Сатанів, Тарнаруда. Зокрема, вказується, що в м. Миколаїв Проскурівського повіту місцеві євреї успішно налагодили виробництво овечих кожухів [16, с.725].

Інша справа – кагальна організація єврейства, що спричиняла напруженість в українсько-єврейських міжнаціональних відносинах. Кагал – єврейська територіальна община, до якої входили, як правило, купці, лихварі, грошовиті люди, членство яких передавалося у спадщину. Члени кагалу володіли усією повнотою влади. Кагал мав свого лікаря, акушерку, аптекаря, цирульника, різальника худоби та птиці. Кагали відали адміністративними, фінансовими, судовими та релігійно-виховними справами. Першою і посадовою особою кагалу був рабин [17, с.87-88].

Кагальний замкнутий устрій єврейських містечок був окремим світом, де панувала єврейська релігія, культура і мова (ідич), а контакти із зовнішнім світом обмежувались економічними відносинами. Кагали охороняли єврейську торгівлю і ремесло від християнського монополізму, захищали інтереси єврейських товаровиробників. Саме тому виникали напружені відносини євреїв з представниками інших етносів Правобережної України. Так, у 1832 р. міський магістрат м. Кам'янця-Подільського порушив справу про

заборону проживання євреїв на його території. Торгівельні лавки були зруйновані місцевим населенням на Руських і Польських фільварках. Однак російська влада виступила на підтримку євреїв і їм було дозволено проживати в місті, займатись торгівельною діяльністю, купувати нерухому власність [13, с.191].

Російська влада заохочувала єврейську колонізацію Правобережної України. В 1795 р. євреїв прирівняли у правах з іншими підданими Росії. Фактично привілеєм стала, «смуга осілості» введена в 1796 р., оскільки їм дозволялось оселятись в містечках та містах Правобережжя, навіть у губернському Кам'янці-Подільському. Закон про євреїв 1804 р. надавав право набувати землю від дідичів в межах осілості. Передбачалось виділити для поселень євреїв 30 тис. десятин скарбової землі. До того ж, їх звільнили від виконання рекрутської повинності та розширили їм права [21, с.50].

Особливо вдалим для євреїв був період царювання Олександра I. Навіть ім'я Олександр отримало широке поширення в єврейському середовищі [12, с.198]. Імператор Олександр I розпорядився давати євреям прізвища, які вони вибирали за місцем проживання (Вінницькі, Бродські, Бершадські) чи за видом діяльності (Різники, Шойхети, Соїфери) [22, с.114].

Питання про миролюбність єврейського народу є спірним. Можемо говорити лише про відносну миролюбність. Архівні джерела часто свідчать про гостре міжетнічне протистояння, про непокору існуючій владі, навіть про великі кримінальні угруповання і т.п. Зокрема, матеріали Держархіву Хмельницької області по Летичівському повіту вказують на те, що в 1830 р. житель містечка Михампіль М. Ротхман займався незаконним винокурінням і навіть наніс образу адміністратору митниці, за що був притягнутий до відповідальності «за неповиновение и буйственные поступки» [5, арк.81]. Ті ж архівні джерела повідомляють, що єврейські міщани м. Меджибіж А. Перлін і М. Кройзман заподіяли тілесні пошкодження О. Чернолуському, від яких той помер [6, арк.5].

Матеріали Проскурівського земського суду подають дані про єврейську бандитську групу містечок Миколаїв і Чорний Острів, яка діяла впродовж 1855–1862 рр. на чолі з Д. Геннером, вихідцем із містечка Миколаїв [7, арк.11]. До неї входило близько 20 осіб. До складу групи входили Кисель, Шварц, Ватник, Цвангойб, В. Зозуля. Останній, мабуть, українець [7, арк.169]. Її члени займались конокрадством, пограбуваннями і крадіжками. Зокрема, викрали п'ятеро коней у поміщика с.Западинці Проскурівського повіту. Більше того, на рахунок було навіть здійснення нападу на Дунаєвецьку суконну фабрику [7, арк.90].

Злочинна діяльність здійснювалась у Староконстантинівському, Новоград-Волинському, Крем'янецькому, Дубенському, Ровенському, Ковельському, Заславському, Острозькому, Луцькому повітах Волинської губернії [7, арк.248]. Очевидно, що впродовж такого довгого періоду злочинної діяльності банда мала велику підтримку російської влади, інакше була б викрита дуже

швидко. На той час у Російській імперії, як вказують на це дослідники, процвітала корупція і хабарі [17, с.188].

Матеріали Заславського повітового суду засвідчують, що зубний лікар А. Штейнград, житель Люблінської губернії, їхав із м. Староконстантинова в м. Заслав 10 березня 1851 р. У с. Мацевичі, в місцевій корчмі члени єврейської банди, у тому числі І. Рабінович, Я. Хаймович і Я. Мошкович вкрали у нього дорогоцінності. У списку дорогоцінних речей були: діадема з рубіном вартістю 300 руб., намисто з рубіном за 1000 руб., браслети – по 150 руб., пара сережок – за ціною 150 руб. та інші речі [8, арк.47].

В архівній справі вказується на зв'язок місцевої банди з бердичівськими євреями. Простежено також поширення злочинної діяльності на Новоград-Волинський, Староконстантинівський, Заславський повіти Волинської губернії, Бердичівський повіт Київської губернії [8, арк.92, 126-127].

У матеріалах Заславського повітового суду, які зберігаються в Державному архіві Хмельницької області, йдеться про те, що втечею арештантів із заславської тюрми в червні 1825 року керував місцевий єврей Я. Котляр. Тривалий час саме Я. Котляр і М. Шварц приносили в тюрму арештантам сир, молоко, хліб і навіть горілку. При допомозі залізного долота, яке приніс Я. Котляр, арештанти проламали в кам'яній стіні велику дірку і зуміли втекти в ніч з 15 на 16 червня 1825 р. [9, арк.16, 20, 40].

Цікавим є етнічний склад заславських арештантів, засуджених російською владою за воєнне дезертирство. Серед них, зокрема, були і поляки, і українці: Н. Гуменюк (українець), В. Гожецький (поляк), С. Беняковський (поляк), С. Маєвський (поляк) [9, арк.16]. Цей факт є доволі промовистим, оскільки в ньому простежується єврейсько-польсько-українське порозуміння. Адже без сприяння адміністрації заславської тюрми втеча арештантів була неможливою.

Цікавим у контексті розуміння сутності міжнаціональних відносин в Правобережній Україні даного періоду є також етнічний склад арештантів Новоград-волинської тюрми Волинської губернії за 1843 р. Серед 21 арештанта часто трапляються представники єврейського етносу. Зокрема, під тюремним арештом перебували І. Добровольський, А. Іцкович, Ю. Тарухович, Я. Шварцман, Г. Марков (останній мабуть росіянин) [1, арк.4-5].

Таким чином, євреї, як національна меншина, справляли досить помітний вплив на криміногенну ситуацію в Правобережній Україні у вказаного історичного періоду.

Відомо, що українське населення кінця XVIII – першої пол. XIX ст. несло весь тягар феодально-кріпосницького гноблення царської Росії. Адже кріпосне право найжорстокіших форм у світі набуло саме у Правобережній Україні. Поширеною формою протесту українського населення стають селянські повстання. Канадський дослідник В. Верига стверджує, що в Україні з 1826 по 1854 р. відбулось 126 селянських повстань, які були найкращим доказом того, що кріпосницька система тріщала у своїх основах. Крім селянських виступів, зростало число убивств поміщиків, підпалів їх маєтків і масових утеч [11, с.132].

Розглянемо, як архівні джерела подають відомості про гостре польсько-українське міжетнічне протистояння і чи задіяні представники єврейського етносу у цьому. У вказаний історичний період, як вказує на це відомий французький дослідник Д. Бовуа, основна вісь міжнаціональних відносин у Правобережжі проходила між польськими панами та українськими селянами [10, с.71]. Так, у с. Пудівці Кам'янецького повіту Подільської губернії 20 липня 1841 р. місцеві селяни П. Святий, Р. Янків, І. Юрків напали на маєток місцевого поміщика і побили економа А. Грабовського [4, арк.8, 9]. Втім, вони були заарештовані за показами місцевого єврея А. Штейнберга. Селяни були засуджені воєнним судом за «буйственное сопротивление власти и подстрекание других крестьян» [4, арк.39, 115-116].

У с. Пилиповичі Новоград-Волинського повіту Волинської губернії, молодий селянин Іван Шах (18 р.) 20 березня 1851 р. підпалив суконну фабрику, яка належала поміщиці Мадашинській. Прикажчик – єврей Лейцер дає покази щодо підпау суконної фабрики [2, арк.16-17].

У с. Кудринці Кам'янецького повіту Подільської губернії 22 квітня 1807 р. економ Я. Бронштейн жорстоко повопився з місцевими селянами. Примушував їх працювати у святкові дні та систематично наносив тілесні пошкодження, за що згодом був формально притягнутий до відповідальності [3, арк.2-3].

Як бачимо, в конкретних випадках часто єврейські економи виступали посередниками у феодально-кріпосницькому гнобленні українських селян під протекцією польських поміщиків. Це аж ніяк не сприяло доброзичливим українсько-єврейським міжетнічним відносинам.

За царя Миколи I (1825–1855 рр.) проводилась жорстока цілеспрямована політика асиміляції і зросійщення українського єврейства. Це здійснювалось різними засобами, зокрема: 1) введенням 25-літньої рекрутської повинності євреїв (адже раніше рекрутську повинність виконували українські селяни). Указом імператора в 1827 р. на євреїв вперше в російській історії було поширено військову службу (хоча потім часто євреї її уникали); 2) запровадження державних російськомовних шкіл для євреїв замість єврейських хедерів; 3) руйнування системи самоорганізації єврейських громад, забороною в 1844 р. кагалів. Були інші укази Миколи I стосовно обмеження впливу єврейського чинника у Правобережній Україні [15, с.260].

Таким чином, у міжнаціональних відносинах євреї, як національна меншина, умовно пройшли два етапи свого розвитку: період підтримки російської влади, особливо за Олександра I і другий етап за Миколи I – етап політики асиміляції і зросійщення, який не дав очікуваних результатів.

Сьогодні в історичній літературі існують проблемні мало-вивчені питання стосовно єврейського етносу, зокрема такі, як євреї-вихрести, спроба залучення євреїв до землеробства, торговельно-ліхварська діяльність, культурно-освітня сфера. Незважаючи

на асиміляторську політику російського царизму, низку заборон, особливо за часів правління Миколи I, євреї зуміли зберегти свою духовність, єдність, виявити вміння пристосовувати своє життя до середовища українців, російської політики та польського впливу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний архів Житомирської області, ф.10, оп.1, спр.10499.
2. Держархів Житомирської області, ф.18, оп.1, спр.63.
3. Державний архів Хмельницької області, ф.1, оп.1, спр.13.
4. Держархів Хмельницької області, ф.1, оп.1, спр.589.
5. Держархів Хмельницької області, ф.28, оп.1, спр.54.
6. Держархів Хмельницької області, ф.28, оп.1, спр.118.
7. Держархів Хмельницької області, ф.133, оп.1, спр.257.
8. Держархів Хмельницької області, ф.303, оп.1, спр.10.
9. Держархів Хмельницької області, ф.303, оп.1, спр.35.
10. Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та управлінням масами (1831-1883) / Даніель Бовуа. – К. : Інтел, 1996. – 415 с.
11. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – поч. XX ст.) / Василь Верига. – Львів : Світ, 1996. – 447 с.
12. Живописная Россия. Отечество наше в его земельном, историческом, племенном экономическом и бытовом значении / под общ. ред. П.П. Семенова. – М. : Изд-во тов. Вольф. – Т. 5: Малороссия. Подолия и Вольнь. Полтавская, Черниговская, Вольнская, Подольская, Киевская губернии. – СПб., 1897. – 332 с.
13. Еврейская Энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем / под общ. ред. А. Гаркави, А. Кацнельсона. – СПб. : Изд-во Брокгауза и Ефрона. – Т. IX. – 959 с.
14. Еврейская Энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем / под общ. ред. А. Гаркави, А. Кацнельсона. – СПб. : Изд-во Брокгауза и Ефрона. – Т. XII. – 650 с.
15. Кундельський В.В. Єврейство в контексті міжнаціональних відносин на Поділлі наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. / В.В. Кундельський // Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 1. – С. 258-264.
16. Приходы и церкви Подольской епархии / под ред. Евфимия Сецинского. – Біла Церква : Вид. О. Пшонківський, 2008. – XII + 996 с.
17. Слободянюк П.Я. Єврейські общини Правобережної України : наукове історико-етнологічне видання / Петро Слободянюк. – Хмельницький, 2005. – 409 с.
18. Субтельний О. Україна: історія / Орест Субтельний ; пер. з англ. Ю.І. Шевчука; вст. ст. С.В. Кульчицького. – К. : Либідь, 1992. – 512 с.
19. Філінюк А.Г. Зміни в політико-правовому статусі та управлінні міст і містечок Правобережної України наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. / А.Г. Філінюк, О.М. Кузема // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – Т. 5 (7). – С. 221-229.
20. Філінюк А.Г. Правобережна Україна наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття: тенденції розвитку і соціальні трансформації : монографія / А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 728 с.
21. Філінюк А.Г. Російська колонізаційна політика на Правобережній Україні на рубежі XVIII–XIX ст. / А.Г. Філінюк // Історія України. Маловідомі імена, події, факти : (збірник статей). – К. : Рідний край, 1999. – Вип. 9. – С. 43-56.

22. Хонигсхман Я.С. Евреи Украины (Краткий очерк истории) / Я.С. Хонигсхман, А.Я. Найман ; под общ. ред. Ф.Я. Горовского. – К., 1993. – Ч.1. – 174 с.
23. Шестопап М. Євреї на Україні : (історична довідка) / Матвій Шестопап ; упоряд. і передм. В.В. Яременка. – К. : МАУП, 2002. – 240 с.

В. Кундельский

**ЕВРЕЙСКИЙ ФАКТОР В НАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЯХ
НА ТЕРРИТОРИИ ПРАВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЫ
В КОНЦЕ XVIII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ст.**

В статье на основе комплекса архивных источников и документальных материалов сделана попытка исследовать влияние еврейского фактора на межнациональные отношения в Правобережной Украине со времени ее присоединения к Российской империи и до середины XIX в. Акцентируется внимание на том, что еврейский этнос прошел два этапа своего развития, которые были обозначены отношением к нему со стороны царизма. Первый отличался относительной поддержкой и поощрением к поселению в регионе и развития торговли и ремесел (времена Павла I и Александра I) и второй этап, когда определяющей была политика русификации и ассимиляции евреев (при Николае I). Прослежено политику поддержки российских властей еврейского этноса, освобождение евреев в начале XIX века от рекрутской повинности, роль кагалов (еврейских общин) в защите еврейской торговли, культуры, религии.

В контексте межнациональных отношений украинцы как коренной этнос несли на себе всю тяжесть феодально-крепостнической системы. Основное противостояние происходило между польскими панями-землевладельцами и украинскими крестьянами. При этом евреи часто выступали посредниками в феодально-крепостническом угнетении коренных украинских крестьян, что отнюдь не способствовало доброжелательным украинско-еврейским межэтническим отношениям. На конкретном фактическом материале проанализированы причастность еврейского этноса к обострению криминогенной ситуации в Правобережье, раскрыто, в частности, деятельность отдельных еврейских банд, которые занимались конокрадством, кражами, незаконным винокурением, побегами арестантов.

Подчеркнуто, что, несмотря на ассимиляторскую политику российского самодержавия, ряд запретов, евреи сумели сохранить свою духовность, единство, умение приспосабливаться к окружающей среде.

Ключевые слова: Правобережная Украина, межнациональные отношения, еврейский фактор, кагалы, российское самодержавие, криминогенная ситуация.

V. Kundelskyi

**JEWISH FACTOR IN INTERNATIONAL RELATIONS ON THE TERRITORY
OF RIGHT-BANK UKRAINE IN THE LATE XVIII – EARLY XIX CENTURIES**

This article on the basis of complex archival and documentary sources has attempted to investigate the influence of the Jewish factor in the international relations in the Right-Bank Ukraine since its accession to the Russian Empire until the mid of XIX century. Attention is focused on the fact that the Jewish community passed two stages of development that had been marked by different attitudes of the Russian tsarism. The first period was distinguished by relative support and encouragement

to the settlement in the region and the development of trade and crafts (times of Paul I and Alexander I) and the second one during the policy of russification and assimilation of Jews (by Nicholas I). Traced the support policy of the Russian authority of Jewish ethnicity, their deliverance from recruit duty in the early XIX century and role of kahals (Jewish communities) in protection of the Jewish trade, culture and religion.

In the context of international relations Ukrainians as indigenous ethnoses bore the entire burden of the feudal system. The main confrontation took place between the Polish lords-landowners and Ukrainian peasants. Also the Jews often acted as mediators in the feudal oppression of indigenous peasants that was not favored to a friendly Ukrainian-Jewish ethnic relations. On the concrete factual evidences has been analyzed the involvement of Jewish ethnoses in the aggravation of the criminal situation in the Right-Bank Ukraine, uncovered the activities of separate Jewish bands that were engaged in horse stealing, thefts, illicit wine distillation, escape of prisoners.

Emphasized how, despite of the assimilation policy of the Russian autocracy and number restrictions, the Jews were able to maintain their spirituality, unity, ability to conform to the environment.

Key words: Right-Bank Ukraine, international relations, Jewish factor, kahals, Russian autocracy, criminal situation.

Отримано: 18.09.2014

УДК 947.7

В. С. Лозовий

ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО НА СОЦІАЛЬНУ БАЗУ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.

Стаття присвячена з'ясуванню поглядів М. Грушевського на процеси державного будівництва в Україні в революційну добу 1917-1921 рр., зокрема соціальної бази державотворення. Висвітлюються та аналізуються засади формування органів влади, показано детермінованість державотворчих процесів та форм національної державності соціальною структурою українського народу.

Після перемоги Лютневої революції 1917 року М. Грушевський сформулював основні ідеї суспільно-політичного життя українства. Він був переконаний, що народ, тобто українське селянство, може стати політичною основою державного й економічного життя і вже в добу революції в 1917-1918 роках розвинув та обґрунтував цю тезу. Погляди М. Грушевського цілком викристалізувалися у початковий період Української революції і оприлюднені в друкованих виданнях, фактично набули статусу ідеологічних засад національно-державного будівництва. Після Лютневої революції 1917 р. курс Тимчасового уряду на демократизацію земства та створення волосних земських органів був суголосним з позицією Центральної Ради. М. Грушевський, відзначаючи провідну роль селянства в реалізації ідеї національної державності, писав, що майбутня автономна Україна буде організовуватися на засадах широкого місцевого самоврядування. Підсумком державотворчої діяльності М. Грушевського стало прийняття Конституції УНР 29 квітня 1918 року яка вводила в Україні парламентську форму правління.